

התפתחות ההגות בין שתי מלחמות

אוריית הפסולה של „המתקפה עד קצה גבול היכולת“⁴ — היא אשר עשתה עתה מאמץ עליון למנוע קרבנות בנפש ואבדן שטחים במלחמה עתידה או לפחות לצמצמם ככל האפשר. כל המעיין בזכרונותיו של המרשל פטן על קרבות ורדן⁵, שראו אור בשנת 1929, ישתומם ודאי מכך שהנספח היחיד שצורף לספר נקרא „תפקידם של מבצרים במהלך המערכה על ורדן“. אולם נספח זה — ודווקא בשנת הופעתו זו — אינו מקרה. כי דווקא בשנה זו החלה צרפת בבניית קו ההגנה האדיר ביותר מתו של שר ההגנה א. מגינו, שקיבל במרוצת הזמן את השם „קו מגינו“. באותה עת היה המרשל פטן המפקח הכללי של הכוחות המזוינים הצרפתיים וסגן נשיא מועצת ההגנה הלאומית העליונה. נספח זה, המחזיק שישה עשר עמודים, והמבליט בצורה מודגשת ומובלטת את ערכם של המבצרים במערכת ורדן, מעורר אצל הקורא התרשמות כאילו מדובר כאן בפרט סומת של חברת בניה בת-זמננו למכירת בנייני מגורים ומשרדים. אכן, אין כל ספק כי מטרת הנספח היתה להפיץ את הרעיון של הגנת החייל הצרפתי מאחורי חומה של בטון ופלדה, החלטה שזת עתה נתקבלה על-ידי אנשי הצבא בצמרת והמדינאים.

מן הדין שנראה במסמך זה את המסמך הבסיסי למה שנקרא „רוח מגינו“. הרעיון הבסיסי היה, כי תוקפן פוטנציאלי ינתן תחילה את ראשו בנסיונו לנגח את קו הביצורים, בעוד שהחייל הצרפתי כלל לא יודקק לצאת אל השדה הפתוח לשם הגנת מולדתו. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, למרות שלצרפת היתה עדיפות על גרמניה באויר וכן במספר הטנקים, הרי בגלל הגישה הדפנסיבית המובהקת לא באה עדיפות זו כלל לידי ביטוי. יש להוסיף כאן את העובדה שאיגוף ועיקוף „קו מגינו“ היו אפשריים, ואכן בוצעו על-ידי הגרמנים.

הפיתרון הנייד והממוכן

מלחמת החפירות הקפואה מחד גיסא וההצלחות ההתחלתיות של מתקפת האביב הגרמנית בשנת 1918, שהושגו בגלל יישום מוצלח של טקטיקת ההסתננות החדשה בידי חבורות מחץ גרמניות מאידך גיסא, הביאו את שני הוגי הדעות הבריטיים הגנרל ג'י.פ.צ' / פולר והסרן ב.ה. לידל הארט למחשבה מחודשת אודות ניהול המלחמה בעתיד. החלטת שניהם היתה נחושה שאסור למלחמה להתנוון שוב למלחמת חפירות. פולר, שעבר כבר במהלך המלחמה אל שורות חיל השריון הבריטי, פיתח כבר לפני סוף המלחמה (ותחת רושם ההבקעה הגרמנית דרך קוי ההגנה של הארמיה הבריטית ה-5) את „תכנית 1919“⁶

כנקודת מוצא לספרי על התפתחותן של תורות צבאיות במאות ה-19 וה-20¹, בחרתי במהפכה הצרפתית ואף קבעתי כנקודת המפנה לעידן החדש את ה-23 באוגוסט 1793. ביום זה פורסם מנשר הקונבנט הצרפתי שהכריז על גיוס העם². אולם 184 השנים שחלפו מאז אינן תקופה אחידה ומונוליטית. לא יכול להיות כל ספק בדבר שגם מלחמת-העולם הראשונה הביאה לתמורה עמוקה בתחום המחשבה האסטרטגית. כי הרי במלחמה זו כמעט והתאמת כל מה שחזה פרידריך אנגלס באורח נבואי למדי כבר ב-15 בדצמבר 1887³: „...וככלות הכל לא תיתכן עוד מלחמה עבור פרוסיה-גרמניה זולת מלחמת-עולם וזאת תהיה מלחמת-עולם בעלת ממדים ואלימות בלתי משוערים עד כה. שמונה עד עשרה מיליונים של חיילים יחנקו זה את זה אהדדי וישימו את אירופה לשממה, כפי שלא עשה עוד לעולם נחיל של ארבה. חורבן מלחמת שלושים השנה ידחס לפרק זמן של שלוש עד ארבע שנים ויתפשט על כל היבשת; רעב, מגפות והתבהמות של הצבאות ושל המוני העם בעקבות המצוקה החריפה; מבוכה ללא-תקנה, אשר תסתיים בפשיטת רגל כללית, במערכת המלאכותית של המסחר, התעשייה וה-אשראי שלנו; התמוטטות המדינות הותיקות ושל חכמת-המדינה המסורתית שלהן, בזה האופן שהכתרים יתגלגלו בתריסרים על-גבי המדרכות ולא יימצא מי שירימם; חוסר יכולת מוחלטת לחזות מראש כיצד כל זה יסתיים ומי ייצא מנצח מהמאבק; רק תוצאה אחת ודאית בבטחה: אפיסת כוחות כללית והיווצרות התנאים לניצחון הסופי של מעמד הפועלים.“

אכן, מיליוני החללים והפצועים בצד המנוצח ובצד המנצח כאחד, העלות העצומה של המלחמה, התפרצות מהפכות והת-מוטטות משטרים קיימים מחד גיסא והמבוכה בקרב בעלי המקצוע שנבעה מהחזיון הבלתי צפוי של מלחמת החפירות הסטטית והשקעה חומרית עצומה מאידך גיסא, אילצו להרהר מחדש בקורות המלחמה שנמשכה למעלה מארבע שנים ולמצוא דרכים ואמצעים חדשים כדי לשים לאל הישנות מאורעות טראומטיים כאלה בעתיד. זאת היתה, אם כן, נקודת המוצא המשותפת לחיפוש פתרונות חדשים בתקופה שבין שתי מלח-מות-העולם. הסקירה הבאה גועדה בראש וראשונה לשמש מעין „ספירת מלאי“ וכגירוי להתעמקות נוספת בנושא.

הפיתרון הדפנסיבי

אין תימה שצרפת — אותה מדינה שנשאה על גבה את עיקר מעמסת המלחמה ושהתחילה את המלחמה בהישענה על התי-

הצבאית העולם

אל"מ (מיל') פרופ' יהודה ואלך

עות מהנעשה במלחמת האזרחים בספרד. רק בשלב השני של מלחמת-העולם השנייה הקימו אותן מחדש. אין כל צל של ספק שפתרון המלחמה הממוכנת הטביע את חותמו על מלחמת-העולם השנייה. הפיתרון הנייד זכה גם להשלמה עשירת המצאות באמצעות „ההסתערות האנכית” של כוחות מוצנחים ומונחתים מן האויר.

„פתרון הפלא” של האסטרטגיה האוירית

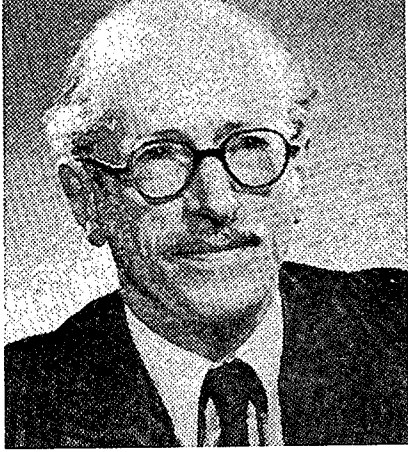
בעוד שהצרפתים והאנגלים חיפשו פתרונות כדי לכוון את המלחמה היבשתית לאפיקים אחרים, שלל הגנרל האיטלקי ג'וליו דוא מלחמה זו מכל וכל. כבר בשנת 1921 הוציא את ספרו „שליטה באויר”¹² ומאז ועד למותו לא חדל להתפלמס בנושא זה.¹³ בשנת 1930 כתב אפילו רומן אוטופי כדי להביא את תורתו לידיעת ציבור יותר רחב.¹⁴ על-פי תורה זו תוכרע המלחמה העתידה באמצעות כוחות אויריים. חוט השדרה של כוחות אלה הוא צי מפציצים הנרשא הרס לתוך שטח האויב. דוא ניסח גוסיחות מדויקות של „יחידות ההפצצה” שלו, שהיה בהן כדי להבטיח „בודאות מתמטית” הריסת המטרות. אך כאן קרתה לו טעות חשבונית, זעירה, שלא הובחנה על-ידי תומכיו ומחקיריו. יש יסוד לסברה, כפי שגילה קצין מטה לשעבר של הלופטוואפה, שיש לזקוף את העובדה שהתוצאות הממשיות של ההפצצות הגרמניות באנגליה היו זעומות מהציפיות, לחובת אותה טעות חשבונית של דוא.¹⁵ דוא ראה בצי המפציצי צים שלו „תרופת פלא”, ולכן הוא היה להוט ליצור דגם מטוס אחד שיעשה את חיל-האויר שלו להמוגני. „מטוס השיוט” אמור היה לאחד את תכונות מטוס הקרב והמפציץ. לשאר הזרועות — צבא היבשה וחיל-הים — היקצה דוא תפקידים צדדיים בלתי חשובים והיה מעדיף לבטלן לחלוטין לבל יגולו תקציבים מחיל-האויר שלו.

ככל שתורה זו נראית היום מזרה בעקבות מלחמת-העולם השנייה, הרי נמצאו לה בכל זאת תומכים דווקא מחוץ לאי-טליה (בה היו לה מתנגדים רבים). היתה לה ללא ספק תהודה בלופטוואפה של גרינג ו גם חיל-האויר האמריקני הושפע ממנה לא מעט. הוא אימץ לעצמו במלחמת-העולם השנייה את רעיון „מטוס השיוט”, כפי שניכר בצורה בולטת מהתפתחות המפציציים האמריקניים החל בדגם „בי 10”. גם תפיסתו של ו.ד. מיטשל מושפעת ללא ספק מדוא.¹⁶ לא יכול להיות כל צל של ספק כי תורת „ההפצצה האסטרטגית”, שהיתה פועל יוצא מהוראת דוא, זכתה במלחמת-העולם השנייה להצלחה פחותה מהמקווה. אך יש לזקוף לחובתה הרס בלתי ניתן לתיקון של נכסי תרבות אירופיים.

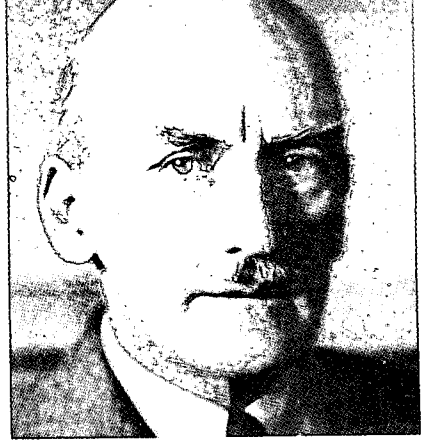
שלו לשם הבסה סופית של הגייסות הגרמניים בחזית המערב-בית. תכנית זו נושאת את כל סימני ההיכר האופייניים של ארמיות השריון במלחמת-העולם השנייה, הן בכל הנוגע לשיטות ההבקעה והן בתחום הארגוני. לאחר מלחמת-העולם הראשונה שיכלל פולר את תפיסתו⁷ וטיפל בבעיות ארגון, תפעול וניהוג גייסות ממוכנים ומשוריינים.

בעוד שפולר מיקד את עיקר תשומת לבו על הבעיות הטכניות של אסטרטגיה חדשה זו — שהיתה למעשה חדשה רק באשר לאמצעים, אך נשענה על העקרונות הקיימים מקדמת דנא של ניהול מלחמת תנועה — פיתח עמיתו ובן-ארצו לידל הארט תורה זו ועיצב כבר בשנת 1922 עקרונות של יצירת צבא חדיש⁸. עקרונות אלה של ניהול מלחמה ממוכנת זכו לביסוס מושכל גוסף בהוראת לידל הארט מאז פיתח החל בשנת 1929 את תורתו על הגישה העקיפה⁹. הוא ניסח את אחד העקרונות החשובים ביותר של תורה זו כלהלן: „באסטרטגיה עשויה הדרך הארוכה ביותר, סחור-סחור, להיות הקצרה ביותר למטרה.”¹⁰ אליבא דאסטרטגית הגישה העקיפה יש להשאיר את האויב בספק באשר לכוונותיו האמיתיות ויש לאיים על יעדים אלטרנטיביים ברוזמנית או במידה שוה. כבר בשנת 1935 חקר במחקר מיוחד כיצד יתנהגו גייסות משוריינים, מונגים בגמישות ובחוסר תלות מכוחות אחרים, הרחק בעורף האויב. בכך הוא כבר שירטט מראש את התמונה העתידה של מסעי הבזק שאיפיינו את שלבה הראשון של מלחמת-העולם השנייה. בניגוד לעמיתו פולר, היה מבנה כוחות השריון שהוא חזה מאוזן יותר. בעוד שפולר שלל כמעט לחלוטין את קיום חיל-הרגלים בעתיד, הטיף לידל הארט לחי”ר ממוכן ומשורייני, תמך ביצירת ארטילריה מתנייעת ומשוריינת ובשיתוף פעולה טקטי ומבצעי הדוק ביותר בין חיל-האויר לחודי שריון.

על-פי דברי חז”ל שאין נביא בעירו, לא זכו תורות פולר ולידל הארט לתשומת-לב רבה באנגליה ואף נדחו שם. מחוץ לארצם היה להן, לעומת זאת, הד רב. מעל לכל היה זה הגרמני גודריאן שיישם את מרבית העקרונות של התיאורטי-קנים האנגלים בוורמאכט הגרמני.¹¹ גם שארל דה-גול פיתח בהשפעת האנגלים תיאוריה של מלחמה ממוכנת, אולם היא לא באה כלל (או כמעט לא) לידי ביטוי בגלל רוח מגיינו ששררה אז בארצו. „הצבא האדום” גילה מוקדם מאוד את תורות פולר ולידל הארט. היו אלה הרוסים שהקימו לראשונה בין שתי מלחמות-העולם עוצבות שריון גדולות ועצמאיות ברוח תורות פולר ולידל הארט. ברם, זמן קצר לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה הם פירקו אותן כתוצאה מהסקת מסקנות מוט-

לידל הארט

פולר

הפיתרון הארגוני

שעה שפולר ולידל הארט פיתחו את פתרונם הנייד, הם האמינו שכאשר יסכים העולם לדרכם המוצעת, הוא יאלץ להיפרד מצבאות ההמון המודרניים ולקיים במקומם צבאות מקצועיים קטנים, אך מאומנים היטב. אין להתפלא על כך, שכן האנגלים דגלו מאז ומתמיד בצבאות של מתנדבים שכירים. רק תחת לחץ המאורעות של מלחמת-העולם הראשונה עברו ללא חמדה יתירה לצבא עממי של שירות חובה כללי. פולר ולידל הארט מייגו, איפוא, מסורת בריטית עם הכוונה לקיים צבא יקר ומורכב ביותר מהבחינה הטכנית.

מפתיעה הרבה יותר היא העובדה שבגרמניה הושמעה עתה דעה ברורה למדי בזכות צבא-עילית מקצועי וקטן. גיתן לטעון אמנם שגנרל פון זאקט הפך „צעקה לצדקה“ משום שחווה ורסאי ממילא לא הירשה לגרמניה להחזיק אלא צבא של 100,000 חיילים, אולם בחינה קפדנית של כתבי זאקט¹⁷ שהיה ראש הרייכסווור של רפובליקת ויימאר הגרמנית, תגלה שהוא היפנה באופן מודע עורף לרעיון של צבאות של מיליוני-גים ודגל מתוך הכרה בצבא-עילית. הוא האמין שדבר זה יציל את ניהול המלחמה מפני חזרה אל מלחמת החפירות וישמור על גמישותו. כדי לוחד את הגנת המולדת, הרי שגם בעידן צבא-המתנדבים המקצועי יש אפשרות לנקוט את האמ-צעים הנחוצים בלי שיהיה צורך לגלוש מחדש אל אסון צבא ההמונים ומלחמת העמדות. ייאמר כאן מייד כי לתורה זו לא היתה כל השפעה על מהלך מלחמת-העולם השנייה.

הפיתרון הרוחני או האידיאולוגי

הטראומה של מלחמת-העולם הראשונה השאירה בעמים שהיו מעורבים בה משקעים חזקים. בין היתר החלו כמה חוגים גרמניים להרהר מדוע נגזל מגרמניה „הניצחון הודאי והצודק“. אנשים אלה נמנעו מלחקור באורח הגיוני את מטרות המלחמה ואת יחסי הכוחות הממשיים. הם חיפשו את התשובה מחוץ לתחום ההכרה. על רקע זה כתב הגנרל לודנדורף בשנת 1935¹⁸ את ספרו „המלחמה הטוטלית“. מונח זה מושפע ללא ספק מחיבור של הסופר הגרמני ארנסט יינגר „הגיוס הטוטלי“ שראה אור ב-1931¹⁹. לא ברור אם לודנדורף קלט את רעיונו של יינגר, אם כי גם יינגר נאבק עם בעיות הסבר התבוסה שהזכרנו לעיל. אך אין כל ספק שלודנדורף התרשם מכותרת החיבור. עם זאת, סיגל לעצמו לודנדורף גם חלקים גיכיים מתורתו של דוא, ובעיקר רעיון זריעת הטרור בעורף האויב כדי לשבור את כושר העמידה של צבא האויב. אליבא דלודנ-דורף „מלחמה ומדיניות משרתות את המשך קיומו של העם,

אולם המלחמה היא הביטוי הנעלה ביותר של רצון הקיום הלאומי; תשרת, איפוא, המדיניות את ניהול המלחמה.²⁰ לודנדורף מעמיד צעד אחר צעד את תורת המלחמה הקלאסית על הראש ומעוות אותה לאידיאולוגיה לאומנית גרמנית קיצונית.

חלף אך זמן מועט מאז הופעת ספרו של לודנדורף עד שה-מדינות הטוטליטריות תירגמו את הוראתו במלחמת חבש וב-מלחמת האזרחים הספרדית לשפת המעשה; ברם, כאשר הטיל היטלר ב-1939 את העולם לתוך מלחמת-עולם חדשה, יישם אמנם את שיטות המלחמה הטוטלית של לודנדורף, אך נמנע מלהגשים את הרעיון המרכזי של לודנדורף: לא המצביא-הגנרל היה זה ששלט במדיניות, אלא היטלר הוא שכפה את רצונו על הגנרלים. מכל התורות הכובות שצצו בין שתי מלחמות-העולם, היתה זו של לודנדורף ללא ספק המתעתעת ביותר.

הפיתרון המרקסיסטי-לניניסטי

בעוד שכל התורות בהן דנו עד כאן ושהיו תחת האימפקט הטראומטי של מלחמת החפירות של 1914—1918, „סבלו“ מהצרה טכניציסטית (כי חיפשו דרך כיצד למנוע את הישנות התופעה), נשארה תורת המלחמה המרקסיסטית-לניניסטית כחלק אינטגרלי של אידיאולוגיה פוליטית משוחררת מפגם זה. בעוד שתורת אמנות המלחמה עוסקת בחקירת המלחמות והס-ברן, הרי מדע הצבא במסגרת האידיאולוגיה הכללית דן בחוקי ניהול המלחמה גופא.

בלקסיקון צבאי שראה אור בשנת 1971 ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (גרמניה המזרחית), אפשר לקרוא את ההגדרות בדבר התורה המרקסיסטית-לניניסטית:

„אמנות המלחמה: מכלול פעולות הכוחות המזוינים הנשענות על חוקי המאבק המזויין ומכוונות להכנות, ניהוג וביצוע פעולות הקרב בעלות ממדים שונים (קביעת היעדים, מספר והרכב הכוחות והאמצעים המופעלים, ממדי הזמן והמרחב). אופי המשטר החברתי הנתון בכל עת קובע את אמנות המל-חמה. היא מתפתחת בתלות מן המדיניות של המעמד השולט באותה העת ומהשקפתו על ניהול המלחמה, המוצאת את ביטוייה בדוקטרינה הצבאית וכן מרמת ההתפתחות של כוחות הייצור ובמיוחד הטכנולוגיה הצבאית והמדעית. במסגרת מדע הצבא הסוציאליסטי נועד לתורת אמנות המלחמה מקום מוגדר. היא משמשת בסיס לשאר הדיסציפלינות של מדע הצבא ומשתמשת בממצאיו.

„מדע הצבא: מכלול המידע המדעי בדבר החוקיות של המאבק

לודנדורף

פרונזה

יותר. אך היות שהארצות הקפיטליסטיות עוברות לצבאות מקצועיים קטנים מפחד מפני המוני העם (כך פירש כפי הנראה את רעיונותיהם של פולר, לידל הארט וזאקט), הרי הארצות המהפכניות תישענה על צבאות-עם המוניים. מן הדין שיותן ל"צבא האדום" מה שפרונזה כינה "דוקטרינה צבאית אחידה", אותה הגדיר ב־1921 כלהלן: "הדוקטרינה הצבאית האחידה" היא התורה המוכרת בצבאה של מדינה נתונה, הקור בעת את אופי מבנה הכוחות המזוינים של הארץ, את שיטות אימון הגייסות וניהוגם על בסיס ההשקפות השוררות במדינה בדבר אופי התפקידים הצבאיים הצפויים וצורת פתרונם, הנור בעת מהאופי המעמדי של המדינה ומרמת התפתחות כוחות הייצור של הארץ".²² בעת ההיא הישווה פרונזה את ברה"מ למבצר נצור. בסופו של דבר לא תהיה ברירה זולת "מאבק ארוך, מר ונואש לחיים ולמוות". אמנם יתכן באורח זמני "לעבור ליחסים חוזיים המאפשרים במידה מסוימת קיום בדרכי שלום של הצדדים היריבים זה בצד זה", אולם לאורך ימים "הדו־קיום של המדינה הסובייטית הפרולטרית והמדינות של העולם הבורגני-קפיטליסטי הוא בלתי אפשרי".²³ המסקנה ההגיונית של פרונזה היתה, כי מדיניות ברה"מ חייבת ליישם את העיקרון של האסטרטגיה הגבוהה, לאמור: "מנצח רק מי שהחלטתו נחושה לתקוף; הצד המתגונן גידון לתבוסה בלתי נמנעת!"²⁴ אין פירוש הדבר שלילה של נסיגה אופרטיבית ותמרון, להם מסייע בצורה מוצלחת ביותר מרחב השטח הרוסי. לכן, במקום לבנות מבצרים, מוטב לחגבר את כוחות השדה.²⁵ אמצעי מלחמה שאין לזלזל בו כנגד אויב עדיף מבחינה טכנו־לוגית הוא המלחמה הזעירה או מלחמת הפרטיונים. מן הדין שזו תוכן באורח שיטתי ותבוצע על-פי תכנית מוכנה מראש. בשנת 1924 הדגיש פרונזה את התפקיד העצום בחשיבותו ואת הערך של העורף במהלך הכללי של מבצעים צבאיים²⁶ והגיע אפילו למסקנה שתוסט, נקודת הכובד לעבר ארגון מתאים של התעשייה וכלכלת המדינה בכללותה". בפתחו רעיון זה סבר אפילו "שנקודת הכובד מוסטת לאיטה מהמבצעים לעבר האר־גון".²⁷ הוא אמנם הודה, כי עבודה ארגונית במשולב עם גיהול מבצעי גרוע לא תביא לתוצאות, אך נשאר בסיכומו של דבר איתן בהשקפתו, כי נקודת הכובד תוסט בכל זאת לכיוון הארגון.²⁸

הפיתרון הבלתי שיגרתי או פתרון הגרילה

מבצעי שבטי הבדואים הערבים בפיקודו של סוכן המודיעין הבריטי אל"מ ט.א. לורנס באגף הגייסות הטורקיים-גרמניים בחג'אז ובעבר הירדן המזרחי, שנודעו תחת הסיסמה "המרד

המזוין של הכוחות והאמצעים הנוטלים בו חלק וההכנות לקראתו וכמו־כן הצורות והשיטות של הכנתו, ניהוגו וביצועו. מדע הצבא מאגד דיסציפלינות מתחומי מדעי החברה, הטבע והטכנולוגיה. היות שהמאבק המזוין הוא תופעה חברתית המשרתת את המדיניות של מעמדות מסוימים ושל מנגנוני שלטון שנוצרו על-ידם וכפופה להם, יש למדע הצבא אופי מעמדי מובהק; הבסיס האידיאולוגי הוא אשר יקבע בסופו של דבר את אופיו ומסקנותיו הסופיות. הבסיס התיאורטי של מדע הצבא הסוציאליסטי הוא המרקסיזם-לניניזם ובמיוחד תורתו בדבר המלחמה והכוחות המזוינים. הבסיס המתודולוגי היא הדיאלקטיקה המטריאליסטית. מהנושא הנדון נובע תוכן מדע הצבא. על-פי רמת ההתפתחות ההיסטורית שהושגה, נמנים עתה הדיסציפלינות הבאות עם מדע הצבא: תיאוריה כללית של מדע הצבא, תיאוריה של אמנות המלחמה, תיאוריה של ארגון הכוחות המזוינים, תיאוריה של ניהוג הגייסות, תיאוריה של אימון צבאי, מדעים טכניים-צבאיים, גיאוגרפיה צבאית.

"גיהול המלחמה: ניהוג וביצוע המלחמה (הפעלת הכוחות והאמצעים במאבק המזוין, יישום צורות קרב פוליטיות, כלכליות ופסיכולוגיות) אצל שני היריבים. גיהול המלחמה ומדיניות קשורות אהדדי מהבחינה הדיאלקטית. אם כי גיהול המלחמה מוכרע בעיקרו על-ידי המדיניות, הרי הוא משפיע מצדו באופן מסייע או מפריע על המדיניות".

אכן, לנין טיפל מחד גיסא במיזן התיאורטי של מלחמות למלחמות צודקות ובלתי צודקות (הגדרה ממנה, "השמת" פילוסוף המלחמה הגדול קלאוזוויץ), אך מאידך גיסא לאחר שהגיע לשלטון ברוסיה נאלץ לעסוק גם בבעיות של הגנת הארץ (סוגיה, בה סיפקו לו מייסדי המרקסיזם מעט מאוד עצות שימושיות) וכמו־כן היה עליו להחליט בדבר מבנה הכוחות המזוינים של המדינה הקומוניסטית שקמה. הוא הכיר מוקדם מאוד — במהלך מלחמת האזרחים והמעורבות הזרה — בחשיבות העצומה של העורף. לפני המלחמה, בניגוד לדעת מורו פרידריך אנגלס, דגל בביטול הצבא הסדיר ואהד את רעיון המיליציה, אך במרוצת מלחמת האזרחים הגיע להחלטה ברורה שיש להקים צבא המושתת על שירות חובה כללי. אם כי דן לכף חובה את "הפרטיוניות" כפיתרון ארגוני ל"צבא האדום", הרי הכיר בזכותה במאבק בעורף האויב, ברם רק תוך כדי תיאום ושיתוף פעולה מלאים עם הצבא הסדיר.

רעיונותיו של לנין בתחום מדע הצבא ואמנות המלחמה נקלטו ופותחו על-ידי מ.ו. פרונזה.²⁹ פרונזה יצא מן ההנחה כי המהפכה הרוסית מבשרת את המהפכה העולמית שאין לעכבה

א. ת. מאהאן

לנין

הפיתרון הנייד והמוכן. ברם, בהמשך התהפכה הקערה על-פיה והקואליציה האנגלו-אמריקנית-רוסית שיכללה פיתרון זה בהרבה וזכתה על-ידי כך בניצחון הסופי. גרמניה חשבה גם ליישם את הפיתרון של דוא בדבר מלחמת הפצצה, אך ללא הצלחה יתירה. גם בעלות-הברית המערביות ניסו את מזלן כמה שנקרא „ההפצצה האסטרטגית“, אך למדו לאחר המלחמה שגם להן לא האיר המזל פנים. הפיתרון היחיד שלא זכה כלל ליישום היה זה של צבא-העילית הקטן: הגרמנים התחמשו מחדש כבר לפני פרוץ המלחמה והאנגלים — בדומה למלחמת-העולם הראשונה — נאלצו להנהיג שירות חובה כללי. גם האמריקנים, שנלחמו במספר זירות מלחמה, יצרו צבא המונים חדש. היטלר השתמש מתוך תורת לודנדורף בשיטות טוטלי-טריות ובעיוות אידיאולוגי לאומני. כאשר השתנה מזל המלחמה לרווחת האנושות כולה, שב היטלר אל התפיסה המיושנת של מלחמת העמדות, אסר כל תנועות תמרון וציוה להחזיק בכל שעל אדמה, בהקריבו בכך חייליו ללא כל טעם.

הרצף הרחב של התורה המרקסיסטית-לניניסטית יושם במלוא היקפו לאחר שעבר הלם ההפתעה הראשון ששיתק את ההנהגה הסובייטית. מלחמת הפרטיזונים, למרות שבניגוד לציווי פרונוזה לא הוכנה באופן שיטתי, מילאה תפקיד חשוב בזירת המלחמה הרוסית ותואמה במהלך המלחמה באופן מושכל עם מבצעי הצבא הסדיר. רעיון צבא ההמונים נוצל במלואו; תפקידו החשוב של העורף הוכר אף הוא במלואו. הצירוף של מרחב ↔ נסיגה אופרטיבית ↔ תמרון צלע במקצע בהתחלה, אך שוכלל במרוצת המלחמה באורח חיובי. רעיון מלחמת הגרילה כמעט ולא בא לכלל ביטוי במלחמת-העולם השנייה. הבריטים ניסו אמנם ליישם אותה בצפון אפריקה (בצורת כוחות מיוחדים), בחבש ובבורמה, אך ככלות הכל קבעו גם בזירות אלו הגייסות הסדירים שפעלו באורח קונבנציונלי והמחקר נוטה כיום לראות בנסיגות אלה בזבוז מיותר של מאמץ שלא זכה להישגים ראויים. אפילו בסין עברו הכוחות הקומוניסטיים — ששיתפו זמנית פעולה עם כוחות הממשלה כנגד היפנים — לאורח ניהול מלחמה סדיר. פריחת מלחמת הגרילה והמלחמה העממית התתרנית החלה רק לאחר סיום מלחמת-העולם השנייה. בתחום הלוחמה הימית נאלצו לסלול דרכים חדשות ובלתי מנוסות כמעט עד כה. דבר זה חשו על בשרם המתכננים הגרמנים כאשר היריהו אודות פלישה לאיים הבריטיים. עם זאת, הביא הדבר את העמים האנגלו-סכסים, ששאבו משפע חומרי, לפתרונות גאוניים. פתרונות אלה אמנם פרצו את המסגרות הצרות של הלוחמה הימית והביאו ליצירת המושג של „הפעו-

במדבר“, הלהיבו את דמיונם של אלה שחיפשו כיוון חדש ובלתי שגרתי לחלוטין לניהול המלחמה בעתיד. אף-על-פי שלורנס בספרו על מסע מלחמה זה²⁹ מתפלמס באריכות על תורות מלחמה ועל אף מאמציו של לידל הארט³⁰ להבליט את מעשיו של לורנס (מתוך מגמה לעורר את בני ארצו הבריטים יותר מאשר מתוך הכרה אמיתית של המאורעות ותוצאותיהן!), לא ניתן למצוא אצל לורנס יותר מאשר רעיונות טקטיים (וגם אלה אינם משכנעים ללא סייג).³¹ חייל בריטי אחר, הגנרל אורד וינגייט, שיישם במלחמת-העולם השנייה בחבש ובבורמה שיטות ניהול מלחמה בלתי שגרתיות, מתח ביקורת חריפה על שיטותיו הבזבזניות של לורנס, בעיקר חלוקת סכומים אגדתיים בזהב לשייחים הבדואים, שלא עמדו בכל יחס לתוצאות הצבאיות שהושגו. אכן, מנקודת ראות התיאוריה הצבאית שנוי נסיונו של לורנס עדיין במחלוקת.

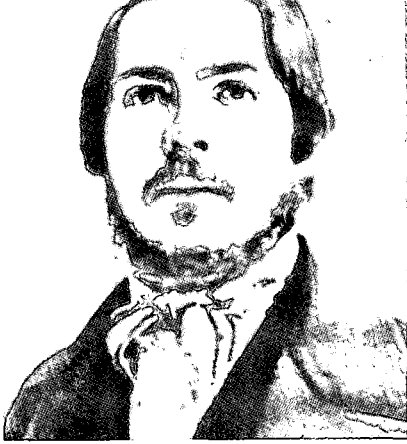
בתקופה שבין שתי מלחמת-העולם החלו הקומוניסטים הסינים במלחמת הגרילה שלהם כנגד ממשלת הקואו-מין-טנג (שנסתייעה בתקופות שונות במומחים צבאיים גרמנים, כגון הגנרל פון זאקט) ובהמשך גם כנגד הפולש היפני. בפרק זמן זה חיבר מאו טסה טונג את כתביו הצבאיים החשובים ביותר אודות מלחמת הגרילה, אולם בעולם מחוץ לסין לא גודע הדבר והכירו אותם רק בסוף מלחמת-העולם השנייה ולאחריה.

על המלחמה הימית

למרות שכבר זמן קצר לאחר סיום מלחמת-העולם הראשונה הגיעו ההיסטוריונים למסקנה שבין הגורמים החשובים ביותר להתמוטטות ברית-המרכז יש למנות את השליטה האנגלית בים וכתוצאה מכך את ההסגר על היבשת, הרי לא נוצר בין שתי מלחמת-העולם כל דבר בתחום התיאוריה של הלוחמה הימית. אמנם הופיע ספרו של האנגלי ג'ולין ס. קורבט על ניהול המלחמה הימית של בריטניה הגדולה³², אך לא היו בו רעיונות נוספים וחדשים נוסף לאלה שקבע כבר לפניו האמריקני קני א. ת. מאהאן.³³ על-כל-פנים לא היתה בו תרומה להתפתחות המכרעת של ניהול המלחמה האמפיבית ושל ציי נוש-אות המטוסים של מלחמת-העולם השנייה.

סיכום

במציאות של מלחמת-העולם השנייה נוסו כמעט כל הפתרונות שהוזכרו כאן. הצרפתים, ובמידה מסוימת גם היוונים, חיפשו את הצלתם בפיתרון הדפנסיבי ונכשלו. הוורמאכט הגרמני זכה בשנות המלחמה הראשונות להצלחות מרשימות באמצעות

אנגלס

לורנס

17. ראה: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 7.
18. Ludendorff, *Der totale Krieg*, München, 1935.
19. ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 8.
20. Ernst Jünger, *Die totale Mobilmachung*, Berlin, 1931 & 1934.
21. לונדורף, המלחמה הטוטלית, עמ' 10.
22. מיכאיל וסילביטש פרונוזה נחשב לאחד מאבות,, הצבא האדום". נולד ב־2 בפברואר 1885 בקירגיזיה. הצטרף מוקדם מאוד למפגה הבולשביקית. היה אחד המפקדים הבולטים במלחמת האזרחים. במרס 1924 נתמנה כסגן קומיסר עממי לענייני מלחמה ובינואר 1925 בא במקום טרוצקי כקומיסר עממי לענייני מלחמה. מת ב־31 באוקטובר 1925 בעקבות ניתוח.
23. מ.ו. פרונוזה, כתבים נבחרים, בהוצאה הצבאית של מורח גרמניה, 1956 (מהדורה שלישית מתוקנת), עמ' 141 ואילך.
24. שם, עמ' 151.
25. שם, עמ' 154.
26. שם, עמ' 156—157.
27. ראה מאמרו חזית ועורף במלחמה העתידה, שם, עמ' 220 ואילך.
28. שם, עמ' 302—303.
29. ברצנוזיה על המהדורה הלועזית של ספרי תורות צבאיות טען מאן דהוא, כי במעגל המרקסיסטי של ספרי שכחתי להזכיר את טרוצקי, "לא רק כאיש-מעשה אלא גם כתיאורטיקן". ידוע לי, כי סופרים מערביים מסוימים מדגישים את תפקידו של טרוצקי בתחום ההגות הצבאית, אך אין חלקי עמם. תרומתו החשובה של טרוצקי בארגון,, הצבא האדום" אינה מוטלת בספק, אך לא מצאתי כזאת בתחום תורת המלחמה. יותר זכאי להיזכר בתחום הזה המרשל טוחצ'בסקי — שהוצא בשעתו להורג על-ידי סטלין בתקופת,, הטיהורים" הנודעת — הן בשל רעיונותיו על המלחמה החתרנית והן בזכות התיאוריה שלו על,, המלחמה בעומק". אפס, לא היה בשני רעיונות אלה כל דבר מפלס-דרך ומקורי.
30. T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, London, 1926.
31. הופיע גם בעברית בתרגומו של "קופליביץ בשם המרד במדבר, תרצ"א.
32. B. H. Liddell Hart, *T. E. Lawrence in Arabia and After*, London, 1934.
33. הסינולוג האמריקני הנודע א. סנאו סבר, כי לורנס השאיר את גיהול מלחמת הגרילה כסרח עודף בלתי חשוב של הטקטיקה הצבאית עד שהקומוניסטים הסינים נטלו אותו לידיהם ופיתחו אותו כעקרון אסטרטגי ראשי.
34. Julien S. Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, 1911.
35. Julien S. Corbett, *The Official History of the Great War: Naval Operations*, London, 1920—1923.
36. באשר לתורת מאהאן ראה: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 14.

לות המשולבות" בין כל הזרועות הלוחמות. צליל הסיום של מלחמת-העולם השניה — הפצצה האטומית — בישר כיוון חדש לתורת המלחמה — תורת המלחמה הגרעינית.

הערות

1. יהודה ואלך, תורות צבאיות — התפתחותן במאות ה־19 וה־20,, מערכות", ת"א, 1977.
2. שם, עמ' 13.
3. באשר לתולדות חייו ולתורתו הצבאית של פרידריך אנגלס, ראה: שם, פרק 11.
4. במקור נקרא המושג: L'offensive à outrance. בהקשר לכך עיין: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 5 ופרק 6, עמ' 131 ואילך.
5. Henri Philippe Pétain, *La bataille de Verdun*, 1929.
6. קיימת גם מהדורה אמריקנית שראתה אור ב־1930 בניו-יורק תחת השם Verdun. במהדורה זו נמצא הנספח בעמ' 219—235.
7. ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 195 ואילך וכ"כ מאמר המחבר מסע-בזק משוריין — 1919,, מערכות" 178—179, אוקטובר 1966.
8. J. F. C. Fuller, *Lectures on F. S. R. III*, London, 1932.
9. מהדורה מאוחרת יותר הופיעה ב־1943 בלונדון תחת השם *Armoured Warfare*.
10. Liddell Hart, "The Development of the 'New Model' Army. Suggestions on a Progressive but Gradual Mechanicalization", *Army Quarterly*, IX, 1924.
11. באשר לנסיבות פרסום מאמר זה ותוכנו ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 211 ואילך.
12. לידל הארט, אסטרטגיה של גישה עקיפה,, מערכות", ת"א, 1956. ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 219 ואילך.
13. לידל הארט, אסטרטגיה..., עמ' 13.
14. זה עתה סיים דוקטורנט של פרופ' הלוג במינסטר (גרמניה) עבודת דוקטור, הנשענת על עובדו של גודריאן ובה הוא טוען שגודריאן פיתח את תפיסתו באורח בלתי תלוי מהתורות האנגליות. כדי לקבוע עמדה בסוגיה זו יש להמתין לפרסום המחקר.
15. G. Douhet, *Il Dominia dell' Aria*, Roma, 1921.
16. (מהדורה ראשונה וב־1927 מהדורה שניה מתוקנת). ראה גם: ואלך, תורות צבאיות..., פרק 15.
17. רשימה מפורטת של כתבי דוא נמצאת ב: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 324—325.
18. G. Douhet, "La Guerra del' 19...", *Rivista Aeronautica*, 1930, pp. 409—502.
19. פרטים על הטעות החשובה ראה: ואלך, תורות צבאיות..., עמ' 317—319.
20. W. D. Mitchell, *Winged Defence. The Development and Possibilities of Modern Air Power*, New-York — London, 1925.

עמדת אש"כ יהודה ושומרון

